

Základom je holistický prístup

Dalibor Borák, Pavol Pokorný a Lubica Šimkovicová v diskusii s Andreou Bacovou

Andrea Bacová: Som veľmi rada, že ste prijali pozvanie do našej diskusie. Tému, o ktorej budeme dnes hovoriť, sa ARCH už niekoľkokrát venoval. Ešte v roku 2013 sme publikovali rozhovor s pánom architektom Borákom a dnes by som sa k tejto téme chcela opäť vrátiť. Pozvanie prijala i Lubica Šimkovicová z Inštitútu pre pasívne domy, ako aj architekt Pavol Pokorný, ktorý sa vo svojej tvorbe zaoberá najmä drevostavbami a s tým spojenou udržateľnou architektúrou. Pána architekta Boráka vnímam v tejto súvislosti aj ako odborníka, ktorý sa v rámci ACE (Architects' Council of Europe) zúčastnil pripomienkového konania pri príprave európskej smernice EPBD2 (EU Directive 2010/31/EU, Energy Performance of Buildings) a jej transferu na podmienky Českej republiky, čomu sa venoval pred niekoľkými rokmi. Na úvod by som sa pýtala, ako by sa mal architekt vysporiadať s energetickou úsporou budov, znížením vplyvu výstavby na životné prostredie a súčasne pritom nechať na druhú koľaj architektonický koncept a kultúrne aspekty.

Lubica Šimkovicová: Architekti by v súčasnosti, po tej relatívne dlhej dobe určitej prípravy na túto tému, mohli vnímať udržateľnosť v architektúre a tebou spomínané aspekty ako istú výzvu – i keď vieme, že je to inak. O dôvodoch, prečo to tak je, budeme isto hovoriť. Verím, že časom tomu prídu na chuť. Pokiaľ sa touto problematikou zaoberá niekto dlhodobejšie, ako napríklad Dalibor alebo Paľo, tak vidíme, že kultúrny rozmer ich architektúry prináša nové myšlienky. Ja osobne nie som architektka, som stavebná inžinierka, no k architektúre mám silný vzťah a veľmi ma mrzí, keď vidím, že aj dnes mnohí z architektov ani nevedia ako na vec. To je podľa mňa veľký nedostatok a nemôžeme sa vyhovárať na to, že sme sa to v škole neučili. Informácií je naozaj dosť a verím tomu, že sa situácia zmení. Žiaľ, často funguje skôr reštriktívny prístup – núti nás do toho legislatíva. Z mojich skúseností viem, že lepšie diela vznikajú vtedy, ak ich autori majú silný vzťah k životnému prostrediu, resp. k prírode.

Dalibor Borák: Jsem rád, že se začínáme o udržitelnosti víc bavit jako o celku, jako o holistickém problému, než jenom o energiích. Donedávna se jakákoliv diskuse na toto téma nakonec stočila na účka a prostupy tepla a na architekturu už jaksi nedošlo. V současné době je to podle mne už za námi. Musím podotknout, že zákonné požadavky máte na Slovensku ambicióznější. My v Česku na to jdeme typicky, cestou mírného pokroku v rámci zákonných požadavků – ale pořád se to přirostuje, od 1. září máme novou vyhlášku, která nás více přibližuje k vám. Je ale dobře, že se o udržitelnosti začíná mluvit jako o celku a mluví o tom

architekti, ktorí sa udržiteľnosťou zaoberajú. Tých je ale strašne málo. Väčšina architektov to rieši tak, že robia domy podľa svojho najlepšieho presvedčenia dobre a súčasne takové, aké je k tomu nutná legislatíva. I títo architekti, ktorí sa udržiteľnosťou systematicky nezaoberajú, robia teraz oveľa udržiteľnejšie domy podľa strážky energetickej, pretože je k tomu norma a vyhláška prítlačila. Ty ostatné aspekty sa pomaly objavujú smerom k architektúram cez verejné mínium a v Česku veľa cez dotácie. Jestliže my máme dotačný program Nová zelená úsporám, ktorý je podľa mňa veľmi dobrý a kvalitný, a ten je výrazne nad požiadavkami norem, tak klienti, samozrejme, chcú dotáciu a nutia architektov, aby ty domy robili lepšie než normové musia. Bohužel, zase som sa vrátil k energiám, a to primárnym, pretože o nich je Nová zelená úsporám, ale ty ďalšie aspekty – spoločenský, ekonomický – nemôžu byť natvrdo zakotvené v žiadnych legislatívnych predpisoch a musia byť vynucené záujmami klientov. Tady som celkom optimistický. Je síce možné, že žijeme v bubline, pretože za nami chodia klienti, ktorí vedia, čo chcú, a preto si nás našli. Ale títo klienti prichádzajú veľmi dobre informovaní celkovo o udržiteľnosti, nejen o energiách. Najmä veľkí klienti – korporatívni, banky –, ale i niektoré obce, samosprávy, ktoré chcú vedieť, aká taká stavba prospieja sociálnemu stavu spoločnosti v obci. Politici to chcú, samozrejme, prezentovať – ak prosperujú sociálnemu súžitiu v obci a podobne. Keď sa dostávame do kultúrnych poloh – estetiky, pôsobenie na kultúrnu stránku vystavenejho prostredia –, tam je pomalý pokrok také vidieť. Jsem tedy v tom optimistický, ale som presvedčený, že drvivá väčšina architektov to takhle robí, pretože to chcú klienti a ne že by oni systematicky túto oblasť chceli niekam posunúť. Je to škoda, pretože by to bolo oveľa efektívnejšie, keďže máme na to nástroje.

AB: Architekti to zrejme stále vnímajú ako tlak opatrení, ktoré musia splniť, aby dodržali literu zákona alebo nejakých predpisov.

DB: Je potreba neustále vysvetľovať – a to je i má prosba na médiá –, že ty „blbosti“ z Evropskej unie, ktoré musíme dodržiavať, nejsou jejím výmyslom, ale že je to zapracovanie požiadaviek, ktoré máme, členské štáty, prostredníctvom Rady Evropy vnesli na Evropskou komisiu a oni vypracovali vyhlášku tak, aká sme ju chceli, a my sme ju pak nejakým spôsobom aplikovali do nášho práva. Vy na Slovensku ambiciózne, my opatrne... V každom prípade to není nejaký tlak, ktorý by prichádzal z Bruselu, ale jsou to Bruselom skvěle zpracované naše požiadavky. A to je pořad většiny lidí úplně nejasné a většinou to vyvolává odpor, protože „proč bychom my měli dělat něco podle nějaké Evropy!“ (smiech)

AB: Vravíte, že naše podmienky sú ambicióznejšie. Mohol by si nám, Paľo, vysvetliť, v čom sú naše podmienky ambicióznejšie v porovnaní s českým prostredím?

Pavol Pokorný: Ja ťažko môžem poskytnúť kompetentný celostný pohľad ohľadom veľkej politiky. Necítim sa na to oprávnený. Cítim sa oprávnený rozprávať len o tom, čo reálne viem a reálne robím. Ako odchovanec Inštitútu pre pasívne domy som začal navrhovať svoje domy integrujúce princípy pasívnych domov v takom období, keď normové požiadavky legislatívy a pasívny štandard boli čosi také ako Sputnik a SpaceX rakety. Ten kvalitatívny rozdiel bol obrovský. Za desať alebo jedenásť rokov sa toho udialo veľa a ja tento aspekt považujem za prirodzenú evolučnú vec vo svojej praxi. Realita je taká, že vďaka Európskej únii aj vďaka tomu, že sme si do európskej legislatívy presadili veci, ktoré sa nám vrátili ako bumerang, pasívny

štandard ešte stále na toto stačí, aj keď neexistuje lineárny prevodník. Vo svojich profesiách sa spolieham na to, že po tejto stránke som v bezpečí. Idem si svoju jazdu ako architekt. Za evolučné považujem to, že na obzore sa črtá uhlíková neutralita. Svoj prvý pasívny dom som postavil z dreva a po určitom období, keď som sa touto témou už dlhšie zaoberal, som stavenie z dreva zahrnul do svojej praxe ako tému. Je veľkou škodou slovenskej architektúry, že toto úplne opomína. Stačí kľzať po povrchu objektívne skvelej architektúry, čo dokazujú všetky súťaže a podobne – avšak skvelej architektúry len vo vizuálnom ohľade. Oproti Európe a svetu bol na začiatku envirorozmer na Slovensku zúžený len na energetickú efektívnosť a architektúra ako keby pokrývala. Keď sa pozriem na výsledky posledných súťaží, tak by som povedal, že architektúra je tam v poriadku, čo sa týka kompozície, materiality, priestorového konceptu, ale environmentálny rozmer ani už nepokrýva, ale priam sedí na invalidnom vozíku. Na tomto pôdoryse teda môžeme polemizovať. Ak by sme prijali tézu, že objektívne, vizuálne, koncepčne, v zmysle architektonickej kompozície, práce s priestorom a podobne sme sa absolútne vyrovnali štandardu západnej Európy, tak čo sa týka architektúry zodpovednej k prostrediu, tam vôbec nestíhame. Deje sa tak na dennej báze aj v komunikácii so štátnym aparátom, ktorý v elementárnych veciach voči nám – ľuďom, ktorí sa tomu venujeme – úplne zaoštváva. V určitom zmysle nám nestiha ani elektorát. Môžeme sa však snažiť zmeniť svet a na dennej báze ťahať svoju káru s najlepším vedomím a svedomím. Podobne, ako povedal Dalibor, som veľmi vďačný prostrediu, v ktorom sa pohybujem, že si môj ateliér vyberajú ľudia, ktorí sú informovaní a ktorí moje veci poznajú na základe nejakých referencií. Vo zvyšnom čase sa môžem venovať popularizácii témy, avšak asi nedokážeme sami pohnúť zemeguľou a zmena myslenia musí prísť zvnútra. Som veľmi vďačný okolnostiam, že som nikdy neskúmal ekonomický parameter alebo normový parameter, aby som robil svoju architektúru s nejakým limitom. Som vďačný, že to môžem takto robiť, keďže poznajúc príslušné limity (pasívny štandard je o limite fyzikálnom, ktorý nemôžeme obísť, lebo všetci žijeme v tomto vesmíre) môžem pracovať s vedomím, že robím to, čo je najlepšie. Rád používam citáty z knihy Genezis o stvorení sveta, keď Boh povedal Adamovi, že urobil svet a že je to dobré. Nepovedal, že to urobil preto, že je to lacné alebo že sa to oplatí! To je určitý mentálny rámec a za seba musím povedať, že sa pohybujem v tomto mentálnom rámci. Svojim klientom chcem dať to najlepšie, čo som schopný urobiť, a mám to šťastie, že to najlepšie nemusím nejakou brúsiť kvôli norme alebo spoločenskému konsenzu. Logicky mi to zapadá a to je môj mentálny svet. Rád sa ale nechám poučiť, čo sa predáva klientom ako A0 a čo sa bude diať ďalej. **LŠ:** Mám pocit, že väčšina architektov nemá ani chuť skúmať technickú stránku veci. Samozrejme, ten stereotyp zotročuje všetkých v tom zmysle, že sú zvyknutí, že navrhnu svoju stavbu, svoj projekt a posunú to ďalej. Očakávajú, že veci dorieši profesionista. Dnes je situácia taká, že holistický prístup, ktorý spomínal Dalibor, je úplným základom toho, aby budova mala tie najlepšie environmentálne parametre. Bez toho to nejde a pokiaľ sa architekti v tomto smere nedovzdedia, nebude to fungovať nikdy. Ak sa architekt na počiatku nezaobere touto stránkou veci, materiálou bázou, obnoviteľnými zdrojmi (to všetko dnes legislatíva od architektov vyžaduje), architektúra nebude dobrá. Profesionista sa bude snažiť to prispôbovať požiadavkám no-

riem a architektúru bude, zjednodušene povedané, kažiť. Stále je to tam také zakliate.

PP: Dovolím si malú vsuvku. Po 12 rokoch teraz vstupujem do developerského sveta. Mám za sebou hriechy betónových stavieb, ktoré by som dnes už robil celkom inak. Je veľmi dobré, že nad nami stojí A0, som za to veľmi vďačný, pretože debata na tému ako postaviť bytovku za 700 eur na meter štvorcový už vôbec nie je na programe dňa. Už aj slovenský kapitalista, ktorý kdesi zohnal pole a podarilo sa mu zmeniť územný plán, aby tam bola bytovka, je konfrontovaný s A0 a vidí, že za naplánovanú cenu 1 200 eur za meter štvorcový, ktorá je v Hornej Dolnej reálna, to skrátka nepostaví. Ale ja mu to inak ne navrhnem! A tu narážam na jeden veľmi zásadný parameter. Len veľmi málo architektov na Slovensku si stojí za svojím a radšej odmietnu zákazku, ako by to malo byť inak, ako navrhujú. Sú si totiž vedomí všetkých dôsledkov! Keď berieme svoju profesiu ako fyzicky presahujúcu to, čo máme definované v živnostenských listoch a všetkých možných oprávneniach, tak architekt toto musí robiť! Inak to tu bude vyzeráť tak, ako to vyzerá. Étos sa musí vrátiť do našej profesie. Možno je to jedna z prvých vecí, ktoré by sa mali v našich inštitúciách učiť – vybudovať si svoju hrdosť a odmietnuť prácu, ktorá nejde podľa presvedčenia architekta. A súčasťou tohto presvedčenia nie je len nejaká A0, ale širšie zasahujúci environmentálny presah našej profesie. Máme čo hovoriť do spoločenského života.

AB: Určite je to tak a súvisí to s narastajúcimi úlohami, ktoré musí architekt do svojej profesie pribrať. Musíme stále viac a viac vedieť, viac a viac sa vzdelávať. Udržateľný koncept je ešte stále mnohými z nás vnímaný tak, že to sú nejaké dodatočné parametre, ktoré musíme nejakým spôsobom dostať do projektu, aby spĺňal požadované smernice. Nerozmýšľame o tom tak, že by mali byť prirodzenou súčasťou komplexného riešenia. Nemôžeme predsa udržateľnosť vnímať tak, že najprv vytvoríme architektonický koncept a potom dodatočne s pomocou nejakého profesistu do neho „natlačíme“ príslušné technické či technologické riešenia. Toto predsa musí byť záležitosťou komplexnejšieho pohľadu na celú problematiku. V našom rozhovore pred siedmimi rokmi pán architekt Borák povedal: „Vráťme sa späť k hodnote (a nie cene) našich stavieb.“ Naozaj ide o tú hodnotu.

DB: Navázal bych na posledné slova Lubice – o architektúre každené špecialisty. Tam je základná otázka, čo sa môže nazývať architektúrou a čo je len stavitelstvom. Pro mne je architektúra vždy len jednoduchá vitruviánska definícia – trvanlivosť, užitočnosť, krása. Keď dům jednu z tých vecí nemá dobre, tak to není architektúra, ale stavitelství, které nějak slouží a většina lidí si možná ani nevšimne, že třeba ne ve všech aspektech. Bohužel, taková je a vždy byla většina výstavby. Pasivní dům v Čechách – to jsou především dvě dotační roviny podle Nové zelené úsporám: B1 – horší pasiv podle českých norem, B2 – pasiv podle PHPP. V obou případech náklady, které člověk musí přidat k standardnímu domu, jsou nižší než ta dotace. Za to, že se člověk zúčastní této dotační hry, dostane odměnu – po úhradě „vyšších nákladů na výstavbu“ mu zbyde 1 000 až 2 000 euro... třeba na ledničku... *(smiech)* Jednoznačně za stejné svoje peníze postaví lepší dům, který ke všemu ještě má některé věci prokázané měřením. Přesto, že mohou mít za stejné peníze o třídu lepší dům, tak se této hry zúčastňuje jen 6 procent stavebníků! 94 procent stavebníků a jejich projektantů to nebere vůbec na vědomí. Prostě se toho nezúčastní! To něco vyovídá o stavu společnosti a také o většině trhu. Zabývat se syste-

maticky udržitelnosti je skutečně jen pro lidi, které to opravdu zajímá. Těch je vždycky menšina, ale stejně je toho poměrně hodně, co takto vzniká. Byli jsme přednedávnem na vernisáži výstavy v pražské Galerii Jaroslava Fragnera, která se jmenuje Estetika udržitelné architektury. Jsou tam vystaveny domy z celé Evropy a, samozřejmě, i domy z Česka. Autoři výstavy se snažili, aby ty domy splňovaly všechny aspekty architektury. Aby byly ekonomicky přijatelné – při pořízení i provozu –, aby měly estetické kvality, aby měly i energetické parametry. Je opravdu překvapivé, kolik hezkých staveb po Evropě stojí – a je to architektura! A potom je obrovská škála stavební produkce – developéři a podobně, kteří upřednostňují jen jeden aspekt, v tomto případě ekonomiku –, a tam architektura prostě nevznikne. Tam vzniknou baráky. S tím se asi musíme smířit, to tak vždycky bylo. A čím dál víc je mi jasné, že co je vlastně udržitelný dům, nemůžeme nikdy definovat. Proto k tomu nikdy nikoho nepřinutíme nějakými legislativními požadavky, protože on je udržitelný od slova udržet. To je pro každou situaci a v každé době něco jiného. Vždycky říkám, že Karlštejn by BUMP-em neprošel, ekonomický pravděpodobně nebyl, provozní náklady jsou šílené a přesto se udržel řadu století. *(smiech)* Podobně je to i s vilou Tugendhat. Jsem hodně ovlivněn diskusemi s Janem Stemplem, který nesnáší přívlastky domů. Slova pasivní, udržitelný ho doslova iritují a on vždycky říká, že barák je buď dobrý nebo špatný. Já jsem k tomu vždy přistupoval trochu shovívavě, ale pak jsem viděl ve vile Tugendhat prezentaci Institutu pro pasivní domy, kde říkali, že vila Tugendhat by byla pasivní stavba, kdyby byla postavena ze současných materiálů, protože je to dobrý dům! Tak jsem se na Stemplův názor začal dívat trochu jinak. Je také fakt, že když se podíváte na jeho domy, tak většina z nich jsou pasivní. On je tak ale nenazývá. Nakreslí dům, lidi si ho postaví, vyplní přihlášku na Zelenou úsporám a dostanou 450 tisíc. *(smiech)*

AB: To je velmi dobrá cesta!

DB: Dobří architekti prostě dělají dobré domy a ty jsou udržitelné. Jsou také architekti, které k tomu doženou informovaní klienti, a pak je zbytek architektů, kteří dělají baráky, které jsou jen stavitelstvem. Vždycky to tak bylo.

PP: Budem zase trochu provokovať. Čo je to generálny set up? Generálny set up je ten, že vyrábame energiu primárne z fosílnych palív. Keby sme mali ešte taký zdroj energie, že nám z toho vonia lúka alebo máme vlhkejší vzduch, tak sa o tomto vôbec nerozprávame. To je pre mňa určitý základ, z ktorého môžu vyrastať všetky tieto veci, aj to, čo Dalibor tak pekne povedal. Žiaľ, v našich zemepisných šírkach sa to vždy tak uprace, že to nie je vlastne dôležité. Že dôležitá je pekná architektúra a debata potom ide celkom iným smerom. Ja by som zatiaľ hol ručnú brdu a povedal, že Jano je v tomto výnimka, ale my potrebujeme, aby to tak robili všetci! A potom to celé rozkvitne, niektorá kvetinka vykvitne, niektorá bude burina a niektorá zdochne. Základ však musí byť rovnaký. Ak môžem za seba povedať, tak pre mňa je základ navrhnuť barak tak, aby pri svojej prevádzke nespotreboval žiadnu energiu alebo iba trochu a z hľadiska materiálovej základne ide o to, aby sme zvyšovali podiel obnoviteľných materiálov v stavbách. To je ten základ a až odtiaľ začína debata o kráse. Priemer či podnikmier sa na Slovensku, v Európe či celosvetovo podieľa na emisiách. Buď to zoberieme tak, že ide o faktor, s ktorým sa treba zapodievať, alebo si fatalisticky povieme, že nás to nezaujíma a že to tu tak vždy bolo – skrátka: po nás potopa! Ja si stále ale myslím, že architekti by

mohli byť v populácii rozpoznateľní, že majú silu tú zástavu zdvihnúť a ľuďom to vysvetlovať. Že síce môžu získať dom z rôznych materiálov či rôznych foriem, ale spoločná báza, z ktorej všetci vychádzame, je toto – pretože máme takýto problém, keďže stavebníctvo produkuje to, čo produkuje. Druhá vec je tá, že buď sa Elonovi Muskovi podarí začať kolonizáciu vesmíru, aby materiálová základňa na všetky naše mobily, tablety, baterky a podobne bola niekde inde, alebo musíme robiť s tým, čo máme k dispozícii. Keď niekde ťažím materiál pre betón, tak tá hora zmizne a keď niekde zasadím hektár lesa, tak o 60 rokov môžem stade vyťažiť drevo a z neho stavať. A môžu vzniknúť mrakodrapy z dreva! A niekde medzi týmito extrémami sa odohráva náš deň. Môžeme sa o tom rozprávať niekde v takýchto debatách pri kávičke, alebo môžeme chytiť ceruzku a o nás chlieb každodenný bojovať a hovoriť o tom klientom. Toto vidím za AO, nie nejakú tabuľku, ktorú dám ako svoj projekt profesiám a potom ex post čakám celý spotený telefonát od kúrenára, či mi to vyšlo. Ale realita je taká, že pani na stavebnom úrade mi dá na to pečiatku a neskúma, či to vyšlo alebo nie. Nikoho to nezaujíma!

LŠ: Vrátila by som sa z Palovho vesmíru na zem a zmienila by som sa o zaujímavej publikácii Rukoväť udržateľnej architektúry. Asi pred tromi rokmi náš inštitút začal spolupracovať so Slovenskou komorou architektov – v roku 2017 sme mali prvé spoločné stretnutie prostredníctvom Paľa Pokorného, ktorému sa to podarilo vybrať. Dovtedy sa to dajako nedarilo. Bolo to pre mňa veľmi zaujímavé, pretože som sa stretla s vtedajším predsedom komory Imrichom Pleidelom a pánom architektom Paňákom. Na ďalšom stretnutí som vytiahla túto knihu, demonštratívne som ju poutierala od prachu a poprosila, či by sme ju mohli aj tak obsahovo „oprášiť“. Čakám však stále na odpoveď. Podľa mňa sa vie už veľa vecí a aj na komore, či už išlo o iniciatívu Juraja Šujana alebo ďalších ľudí, ktorí do nej prispievali, je na čase sa vrátiť k tejto agende. Je tu veľa úžasných ľudí, ktorí dokážu s touto témou pracovať, a aj táto diskusia môže priniesť niečo nové.

AB: Je to veľmi dôležitá téma a roztvorené nožnice sú tu – medzi zo-pár ľuďmi, ktorí sa tejto téme venujú na takej úrovni ako vy, a väčšinou ďalších architektov, ktorá to berie ako povinnosť, ako niečo, čomu sa treba začať venovať, no zatiaľ to nevnímajú ako nevyhnutnosť. Stále nám ešte chýba pocit environmentálnej zodpovednosti. Edukácia je veľmi dôležitá na všetkých úrovniach – na fakulte, na komore... Všetky kroky – aj kniha, o ktorej hovorila Lubica – sú veľmi dôležité veci. Pozrela som si váš Manifest 2020, ku ktorému som sa aj pripojila, a myslím si, že je to veľmi potrebný dokument a zároveň aj edukačný nástroj, akýsi zdvihnutý prst poukazujúci na to, že treba začať skutočne brať vážne všetky environmentálne problémy. Ako vlastne vznikol Manifest 2020 a ako chcete pokračovať ďalej?

PP: Manifest vznikol tak, že najlepší britskí architekti, napr. Norman Foster, David Adjaye, Zaha Hadid..., napísali deklaráciu, ktorá je stále aktuálna a má názov Architects declare. Briti sú úplne unikátni v tom, ako vidia tento segment a ako sa v ňom dokážu pohybovať. My sme sa touto deklaráciou inšpirovali a vlni v jedno júlové popoludnie sme si povedali, že čosi také spravíme aj na Slovensku. Vnímam to ako krvavý masaker, keďže je tam strašne veľa záujmov, snažíme sa to nejakým spôsobom uchopiť a uvedomujeme si, že bez politickej podpory sa nedá presadiť nič. Priznám sa, že sa tam cítim trochu stratený, pretože nemám rád tieto veci, ale uznávam, že treba pri tom byť a odtrpieť to. Sami sa učíme, čo vlastne komunikovať. Keď to tak

zhrniem, s Lubicou máme ako matadori za sebou dosť veľa stretnutí s rôznymi inštitúciami a sinusoida prebieha medzi nadšením a totálnym otrávením. Stále mám pocit, že nemáme partnera na rozhovor, ktorý by nám veci pomohol rozbehnúť. My nemôžeme spasiť svet. Táto vec je tak multidisciplinárna a my sme každý vo svojej profesii. Musím povedať, že ma v tomto sklamala Slovenská komora architektov. Nedokáže za nás zdvihnúť zástavu, keďže sú presvedčení, že to nie je úlohou komory. Môžem akceptovať, že nie je úlohou komory za náš profesný stav riešiť aj nejaké etické témy, ale hlboko s tým nesúhlasím. Pochodili sme developerov, pochodili sme iné inštitúcie, stále ponúkame náš mozgový trust – napríklad nové formáty konferencií, ktoré iEPD začal robiť, ja sa angažujem v rámci platformy Staviam z dreva, kde bojujeme s tými istými problémami...

LŠ: Hneď na začiatku sme oslovili rôznych odborníkov, ktorí majú čo k tejto téme povedať. Veľmi nás v tom podporoval pán architekt Paňák. Na komore je pracovný výbor, ktorý sa premenoval na Udržateľnú architektúru a tento výbor by sa mal touto agendou zaoberať. Som sklamaná, že sa nám zatiaľ nepodarilo stretnúť a na túto tému diskutovať s bratislavským primátorom. Verím však, že sa to napokon podarí a táto agenda i vďaka tomu, že tam pôsobí taktiež architekt Šujan, sa stane agendou každodennou aj na magistráte. Okolo Manifestu 2020 sa vytvorila skupina viacerých organizácií, ktoré sa snažia spoločne pripraviť strategický plán, resp. program, ktorý by túto situáciu pomohol postupne zlepšiť. Vychádzame z toho, že Slovensko sa prihlásilo k uhlíkovej neutralite. Táto požiadavka zo strany Európskej únie vznikla už v roku 2015 v Paríži a pokračuje dodnes. Nadviazala na to táto nešťastná situácia s koronakrizou, takže klimatická kríza sa dostala trochu do úzadia. Trend je ale taký, že Európska únia má záujem, aby obnova členských krajín išla v duchu požiadaviek „zelenej obnovy“, aby sme dokázali klimatickej zmene čeliť. Nie je to nič, čo by sme mohli bagatelizovať.

PP: Nádejali sme sa, že Matúš Vallo, ktorého sme všetci podporovali a čítali jeho Plán B, má v tomto svojom programe aj túto agendu – zmiernenie dopadov klimatickej zmeny na mestá – a dúfali sme, že v tom nadšení využije know-how našej skupiny ľudí, ktorá by bezodplatne pomohla realizovať jeho volebný program v meste. Osobne sa preto mentálne pohybujem medzi dvoma stavmi. Buď si hovorím, že musíme toto robiť, je to naša úloha, orientujeme sa v tom, alebo si poviem, že sa môžem na to vykašľať. Verili sme v nástupnú silu Matúša Valla, že s mestskými časťami toto prinesie minimálne na diskusný stôl. Nič také sa však nedeje, riešia sa iné veci...

AB: Som toho názoru, že toto je beh na dlhé trate. Možno to chce aj podstatne väčšiu trpezlivosť v podporovaní sa navzájom a robení drobných krokov, aby sa táto téma stále diskutovala. Je treba ešte lepšie využiť existujúcu odbornú platformu, ktorá sa tomu bude venovať. Ako je to v Čechách? Robia sa aj u vás také osvetové činnosti, akým sa venujú túto naši kolegovia, alebo to skôr nechávajú na vlastnej zodpovednosti každého architekta?

DB: Zaregistrovali sme také britskou deklaráciou Architects declare, jen vy, Slováci, jste na to zareagovali jako vždy rychleji a emočněji a to nás probudilo. (smiech) Diskusi jsme začali v menším kroužku na půdě Centra pasivního domu a jako vždy nám nestačilo jen text přeložit (protože „v zahraničí to přece nemůžou udělat lépe, než bychom to udělali my“), tak jsme, samozřejmě, začali vymýšlet svůj text. Text jsme vymýšleli asi tři měsíce a pojmenovali jsme ho

Architekti pro budoucnost (AFF – Architects for Future), protože jsme tam nechtěli mít rok 2020, jelikož za rok 2020 se to nepovede a my potřebujeme, aby to fungovalo i v roce 2030, 2040. Mezitím Jan Soukup, mladý český progresivní architekt, vydal český překlad textů od RIBA a Slováků. V rámci FOR ARCH-u tomu udělal patřičné promo. Ten den, kdy jsme se dozvěděli, že to Soukup druhý den vydá, jsme dokončili i náš text. *(smiech)* Vydali jsme tedy Architects for Future a začali jsme intenzivně jednat s Janem Soukupem, jak to spojit, protože jsme najednou měli deklaráce dvě. Skončilo to tak, že na půdě České komory architektů vznikla iniciativní skupina a jejím aktivním členem se stal předseda komory Jan Kasl, který do toho zapojil své politické kontakty, které jako bývalý primátor Prahy má. Začala se okolo toho nabalovat skupina mladých architektů, zejména krajinářek, a velice rychle se to dostalo od udržitelné architektury k udržitelnému urbanizmu. Začali se totiž ptát, na co je komu udržitelný dům 40 minut od Prahy, když rodiče vozí několikrát denně děti dieselovým autem na kroužky třeba do Vysočan a prostojí tři hodiny v zácpě s nastartovaným dieselovým motorem. Začal se tedy řešit udržitelný urbanizmus a momentálně je to tak, že existuje cloudové úložiště, kam asi 40 lidí dává své příspěvky a odkazy na to, na co v této oblasti narazili po světě. Je tam už veliká databáze úžasných odkazů. Honza Soukup to řídí, vytvořil strukturu, kde to rozdělil na jednotlivé segmenty a v každém tom segmentu se snaží vytvořit zkrácený manuál – takovou kuchařku. Ale ukazuje se, že to moc nejde. Udržitelnost je přece jen něco jiného, komplexnějšího. Nicméně se tam objevují další a další zajímavé věci. Zatím je to v takovém hodně bublajícím stádiu. Scházejí se snad každých 14 dní – ovšem pořád v Praze! Z Brna to sledují na internetu. Není ale nic jednoduššího, než napsat Honzovi Soukupovi a stát se členem jeho „maillistu“. Ukládají to pořád do toho úložiště, já však navrhoval, ať se to děje formou skupinového e-mailu. Tříkrát denně se nepůjdu podívat na cloud, co je nového, ale když mně přijde denně sedm e-mailů, v kterých něco je, tak se sice naštvu, ale podívám se aspoň na jejich názvy. *(smiech)* Všichni, co se o to zajímáme, jsme tedy nějak informováni, a pak je tam skupina lidí, která skutečně něco dělá. Co přesně je teď ale nového, nevím, protože já to jen sleduji. Dobré ale je, že se připojila komora inženýrů a je fajn, že Honza Kasl má své politické kontakty.

AB: Tak v tomto máte asi náskok před nami.

DB: Je to stejné jako u vás – jen skupina nadšenců cosi dělá... Je ale fakt, že pokud se opravdu chceme zabývat udržitelností, baráky jsou až na druhém místě, na prvním je urbanizmus! Kde se dům staví, za jakých podmínek, na jakých sítích, v jaké vzdálenosti... V tomto je zajímavá zase iniciativa Židlochovic a Jana Barty, zakladatele a dlouholetého ředitele Centra pasivního domu, kteří chystají „Chytrou čtvrť“ i soutěž na tuto čtvrť, která má být udělaná na principu udržitelnosti. Udělali k tomu workshop na brněnském výstavišti i se zahraniční účastí a bylo to velice zajímavé. Mají tam demografy, sociology, ekonomy, dopraváky... Připravují čtvrť asi pro tisíc lidí.

PP: Rád by som ešte poznamenal, že určite nechcem, aby diskusia vyznela pesimisticky. Možno preto, že sa dobre poznáme, tak si človek vyleje srdce v rámci psychohygieny. Súčasný stav ma napriek tomu naplňuje aj optimizmom, pretože v poslednom čase napríklad nemenovaný developer vyšiel s ambíciou postaviť najvyššiu drevenú stavbu. Vieme, čo je za tým, ale bez ohľadu na to, je skvelé, že ka-

pitalista zacítal príležitosť aj v tomto segmente – že by mu drevená stavba mohla niečo priniesť – a to zmení verejnú mienku. Sú tu potom aj ďalšie aspekty – napríklad udržateľná mestská štvrť a podobne. Celá naša snaha je, aby sme vynakladaním všetkých našich síl vôbec priniesli na spoločenský stôl diskusiu túto tému. To potrebujeme – aby aj v bulvári alebo nejakom mienkotvornom periodiku prebiehala takáto diskusia. Keď sme na konferenciách začínali mať zahraničných hostí (a Dalibor bol jedným z nich), ktorí začali v niektorých kontextoch negovať pasívny štandard, vtedy sme si povedali, že to robíme dobre, pretože posúvame diskusiu aj na základe empirických skúseností ďalej a posúvame ju tam, kde by podľa sedliackeho rozumu mala byť. To však nedáva mase architektov, ktorí sa o túto tému ani neobtreli, právo povedať, že je to blbosť, že sa tým netreba zapodievať. Keď pán architekt Nussmüller na našej konferencii zahlásil takúto provokatívnu vetu, že pasívny rodinný dom je blbosť, tak si treba uvedomiť, že takúto vetu môže povedať len človek, ktorý má za sebou množstvo takýchto domov a evolučne dospel do empirického poznania, ktoré cez svoju osobnosť a tvorbu propaguje. A takto sa dá polemizovať. Informované skupiny môžu o tomto jeho výroku polemizovať. Nemôže ale o tom polemizovať niekto, kto sa tejto témy ani nedotkol. Mierim tým na celý etalón generácie, ktorej sa darí a držím jej palce, ktorá ale environmentálny parameter architektúry ignoruje. Nevie, kde sa v našej generácii objavil taký fanfaron-sky prístup k určitým veciam. Vidíme aj na rôznych odovzdávaníach cien za architektúru (keď už neberieme do úvahy napríklad dress-code), ako, až na zopár osobností, mnohí naši kolegovia nevedia ponúknuť komentár k svojim dielam na patričnej úrovni. Vyzerá to potom tak, ako keby sme sa pohybovali naozaj len v malej bublinke a nemôžeme sa čudovať, že keď niečo povieme, tak v spoločnosti to nerezonuje. A to je aj problém témy A0. Nekomunikujeme to správne. Možno verejnosti to podsúvame tak, že budovy s takmer nulovou spotrebou energie nepotrebujú žiadnu energiu alebo len trocha a nevsvetľujeme, čo je za tým – balans zelených energií a podobne. Ale perpetuum mobile ani zázrak neexistujú! Je to ale obrovský priestor pre architekta – aby vykročil zo svojej bubliny a komentoval to dianie.

LŠ: Ak by so mala nadviazať na Paľa, musím povedať, že si uvedomujem, že u nás na Slovensku ešte stále bojujeme s tým, ako postaviť nulový či pasívny dom. Bez ohľadu na jeho názov to vyjadruje jeho energetický štandard a technickú úroveň stavby, ale podľa mojich skúseností a čo som aj v zahraničí v ostatnom čase videla, v Európe vznikajú uhlíkovo neutrálné štvrte – v Paríži, v Heidelbergu, v Amsterdame. Vidno, že tento trend je úplne jasný a uvedomujem si, že na Slovensku nás čaká veľmi veľa práce. Treba vytrhnúť Rukovät udržateľnej architektúry a čítať.

DB: Já bych byl optimistický. Když vidím, jak naskočilo těch 35 až 40 lidí kolem Honzy Soukupa – jsou to většinou mladí lidé, kteří vědí, mají to nastudované, byli ve světě a fungují, vyměňují si informace a časem z nich musí něco, co pomůže v tomto směru i ostatním, vypadnout –, když vidím, jak Josef Smola učí udržitelnost na pražské Fakultě stavební v oboru architektura a když vidím, jak se to učí na stejné fakultě v Brně, tak mám z toho dobrý pocit.

Bratislava – Brno, september 2020